astuvad sihikindlad püüded mängu ja laulu tõsiseks kunstinähtuseks teha. Miina Hermann'i laulukoori asutamine 1894. a. tähendas juba tunduvat pööret koorilaulu arenemiskäigus kunstilaulu kõrguse poole, jätkates osalt „Kalevala" kvarteti poolelijäänud ülesannet kordaläinud kontsertide kaudu Tartus ja teistes kodumaa ja ta naabruse paikades. Aastasaja alul aga asutakse Tartus A. Sprenk-Läte ja hiljemini R. Tobias'e juhatusel suurte ning laiaulatusliste ülesannete kallale: tõusevad ja saavad korduvaks nähtuseks sinfoonia- ja suuremad laulukontserdid, pannakse toime rida oratooriumide ettekandeid, tehakse katset isegi ooperi toomisega eesti näitelavale. Pärast „Vanemuise" uue maja valmissaamist koonduvad sellelaadilised ettevõtted „Vanemuisesse", kus, iseäranis 1908. aastast alates, suvised aiakontserdid aasta-aastalt suuremaid kunstilisi nõudeid suudavad rahuldada. 1909. a. peeti Tartus suurem muusikapäev ära, mis osavõtjate hulga ja ettekannete laadi poolest osalt endiste laulupidude aset suutis täita.

Maal koonduvad laulu- ja mänguharrastajad ja üldse haridusesõbrad laulu-ja mänguseltsidesse. Nii tõusevad juba kaheksakümnendate aastate alul seesugused seltsid Mustvees, Laius-Tähkveres, (1883), siis Puhjas, Võnnus jm.

1838. aastal asutati Tartus F. R. Fählmanni õhutusel „Õpetatud Eesti Selts". Tema otstarbeks seati esialgu „Eesti rahva mineviku ja oleviku, tema keele ja kirjanduse ja asupaiga tundmise edendamine", pärastpoole, 1863. a., lisatakse veel juurde „rahva vaimlise ja kõlblise hariduse tõstmine, niipalju kui see õpetatud seltsi kohane on". Neid ülesandeid täites on selts, mille juhtimisest ja tegevusest iseäranis ülikooli saksa soost õppejõud ja haritlased on osa võtnud, aastate jooksul oma „Toimetustes" (Verhandlungen), millest 22 köidet ilmunud, ja „Istungite aruannetes" (Sitzungsberichte), niisama eri-väljaandeis avaldanud suure arvu teaduslikke uurimistöid ja lühemaid teateid eesti keele ja kirjanduse, Läänemeremaade arheoloogia ja ajaloo aladelt. Muu seas avaldati „Toimetuste" IV ja V köites (1857—1861) Kreutzwaldi „Kalevipoeg" esimest korda trükis ühes saksakeelse tõlkega. Selle kõrval asutas selts teadusliku raamatukogu, milles umbes 14 000 numbrit, iseäranis silmapaistva „Baltica" osakonnaga, kogus käsikirjalist materjali (umbes 500 nr.), rajas võrdlemisi täieliku ja hästi korraldatud Läänemeremaade muinasasjade (2500 nr.) ning vanade rahade kogu ja kogus ajaloolise tähtsusega kaarte (üle 300 nr.) ja pilta (umbes 1200 nr.).

Kuuekümnendail aastail algatatud kavatsusel, seltsi muuta saksa rahvuspolitiliseks teguriks, ei olnud tegelikku tagajärge; niisama lõppes teine, 1912. aastal sihikindlalt toimepandud aktsioon, seltsi rakendada otsekohe saksa rahvuse erihuvide teenistusse, enne kui tal edu oleks olnud, peaasjalikult küll suure ilmasõja lahtipuhkemise tõttu, mis ka seltsi tegevusse pikema vaheaja tõi. Eesti iseseisvuse päevil alustas Õpetatud Eesti Selts 1919. aastal oma tegevust uuesti puht-akadeemilist laadi seltsina, ainult selle vahega, et nüüd koosolekuil ka eesti keel saksa keele kõrval elu-õiguse omandas.